

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3\(2\)-15](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3(2)-15)

УДК 336.1:005.934

ШЕЛУДЬКО Сергій

Державний податковий університет

<https://orcid.org/0000-0003-0636-4940>e-mail: s.szeludko@gmail.com

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ НЕЮ

Статтю присвячено дослідженню теоретичних основ та методологічних підходів до управління фінансовою безпекою держави, зокрема в періоди екзистенційних потрясінь (таких як війни, пандемії). Підкреслено, що фінансова безпека виходить за рамки простої економічної стабільності, стаючи критичним стовпом національної стійкості в турбулентні часи. Визначено чотири підходи до сутності фінансової безпеки (онтологічний, гносеологічний, прaxeологічний та аксіологічний). Наголошено, що в кризові часи фінансову безпеку слід розглядати саме з ціннісних позицій, а не лише як технічну мету державного регулювання. Проаналізовано еволюцію економічної думки стосовно підходів до управління фінансовою безпекою, визначено чотири сучасні концепції (системний, інституційний, процесний та функціональний підходи). Обґрунтовано, що саме функціональний підхід, який зосереджений на гармонізації макрофінансових політик, є найбільш адаптивним та доцільним у часи екзистенційних потрясінь, зокрема війни.

Ключові слова: фінансова безпека; державне управління; управління безпекою; аксіологічний підхід; функціональний підхід; екзистенційне потрясіння.

SHELUDKO Sergii

State Tax University

THE ESSENCE OF STATE FINANCIAL SECURITY AND MODERN APPROACHES TO ITS MANAGEMENT

The paper offers a detailed exploration of the theoretical foundations and practical strategies for ensuring a state's financial security, particularly during times of significant upheaval such as wars, pandemics, or economic crises. Its relevance is underscored by the pressing need to address financial vulnerabilities in nations facing existential threats, with a specific nod to Ukraine's experience amid ongoing war. This study highlights how financial security transcends mere economic stability, emerging as a critical pillar for national resilience in turbulent times, making it a vital topic for both academic inquiry and policy-making.

The research aims to consolidate diverse scholarly perspectives on what constitutes financial security for a state and to assess the efficacy of current management strategies under extreme conditions. Methodologically, the study relies on a blend of approaches, including a thorough examination of existing literature, synthesis of theoretical constructs, and a comparative evaluation of different conceptual models. It is emphasized that financial security should be viewed as a core value during crises, rather than just a technical objective. The study outlines four theoretical lenses: ontological, epistemological, praxeological, and axiological, each shedding light on different facets of financial security, with the axiological perspective gaining prominence in wartime contexts as it positions financial security as essential to a state's survival. Additionally, it is evaluated four management approaches: systemic, institutional, process-oriented, and functional. The last one, which focuses on harmonizing macroeconomic policies like fiscal and monetary measures, is recommended as the most adaptable and effective for crisis scenarios, despite challenges in execution. It is asserted that financial security is a universal value reflecting a nation's economic health and resilience, advocating for a coordinated, functional management framework to navigate existential challenges. It calls for further exploration into quantifiable indicators and crisis-response models to enhance future strategies.

Keywords: financial security; state governance; security management; axiological approach; functional framework; existential shock.

Стаття надійшла до редакції / Received 17.04.2025

Прийнята до друку / Accepted 14.05.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Питання забезпечення безпеки в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у фінансовій, набувають особливої актуальності в періоди всеохоплюючих і безкомпромісних загроз: воєн, пандемій, стихійних лих, громадських заворушень, економічних криз. Це логічно, оскільки найбільш виразною цінність безпеки стає саме в небезпечних умовах. Однак поруч з інтересом до практики управління фінансовою безпекою держави (зокрема, в умовах повномасштабного вторгнення) не менш нагальними стають теоретичні аспекти, що пояснюються критичною важливістю наукового обґрунтування для раціонального забезпечення безпеки. Плинність поглядів науковців на сутність фінансової безпеки та еволюція підходів до управління нею відтак є важливим науковим завданням, вирішенню якого присвячена ця стаття.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Хоча фінансова безпека вважається відносно молодим напрямом наукових досліджень та прикладних розвідок (концептуалізацію цієї категорії відносять до 2 пол. XX ст.), протягом останніх десятиліть вона

набула рис фундаментального напрямку в рамках економіки, права та наук з державного управління. Міждисциплінарна розробка основних категорій безпеки та галузеві студії з її економічної та фінансової складової породили такі сучасні вчення як безпекознавство та безпекологія [1, с. 13-15]. Теоретико-методологічним і прикладним аспектам фінансової безпеки присвячені праці цілої плеяди українських економістів, серед яких О. Барановський, З. Варналій, Н. Давиденко, З. Живко, В. Коваленко, С. Онищенко, О. Підхонний. Водночас поширення категорії «фінансова безпека» (на відміну від економічної) доволі чітко обмежується країнами з комуністичним минулим, у той час як науковці з розвинутих європейських країн надають перевагу дослідженням фінансової стабільності – в якості часткового синоніму фінансової безпеки, що зводиться до окремих проблем регулювання фінансової системи.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Вагомий науковий доробок вітчизняних і зарубіжних економістів дозволяє не лише поглибити розуміння сутності фінансової безпеки держави, а й простежити еволюцію цієї концепції, що є природним наслідком розвитку фінансової сфери економіки, включно зі зміною внутрішніх і зовнішніх умов його функціонування. Однак саме в цьому криється потреба подальших студій над науково-теоретичними засадами фінансової безпеки держави та управління нею – віднедавна не лише загальна економічна циклічність, а й драматичні неекономічні події (пандемія, війна) визначають об'єктивне середовище ухвалення управлінських рішень з метою забезпечення фінансової безпеки. Оскільки попередні дослідження розглядали трансформацію закономірностей досліджуваної категорії в умовах екзистенційних потрясінь лише фрагментарно, доцільно зосередитися на комплексному теоретичному аналізі сутності та актуальних підходів до управління фінансовою безпекою держави з огляду на умови воєнного часу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті відтак є систематизація та аналіз поглядів науковців на визначення фінансової безпеки держави, а також огляд і узагальнення підходів до управління нею в умовах екзистенційних потрясінь.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Фінансова безпека держави міцно закріпилася в науковому дискурсі протягом останніх двох десятиліть. Разом зі спорідненими темами фінансової стабільності та стійкості вона посідає провідне місце в дослідницьких працях не лише в галузі економіки, а й з юриспруденції, національної безпеки, державного управління. Аналіз захищених протягом 2014 – 2024 рр. дисертацій свідчить, що проблеми фінансової безпеки та пов'язаних із нею аспектів були в фокусі майже 200 українських науковців, 20 з яких представляли фінанси [2]. Цей інтерес пояснюється інтенсивною актуалізацією безпекових питань внаслідок гібридного (з 20 лютого 2014 р.) та повномасштабного (з 24 лютого 2022 р.) вторгнення країни-агресора в Україну, коли завдання захисту та оборони на фронті отримали своє органічне продовження в економіці та її фінансовому секторі. Перевірка сталих уявлень та звичних теорій реальними загрозами не лише виявляє слабкі місця та зони невизначеності, але й відкриває нові напрями функціонування фінансових відносин, що потребують поглиблення наукового розуміння їхніх передумов, причин і наслідків.

Еволюційний розвиток концептуалізації фінансової безпеки породив декілька важливих пунктів теоретичного розмежування. По-перше, досліджувана категорія може розглядатися як елемент економічної безпеки або як самостійний об'єкт управління [3, с. 59]. Представники другого напрямку зазвичай використовують композитний термін «фінансово-економічна безпека», сама конструкція якого покликана зрівняти фінансову та економічну складову. По-друге, різні наукові школи трактують фінансову безпеку в широкому або вузькому значенні: в першому випадку це поняття поширюється на розмаїття публічних, корпоративних і приватних фінансів (включно з такими парафінансовими сферами як технології, нерухомість, міжнародна торгівля), а в другому – не виходить за межі безпеки фінансової системи [4, с. 112], відтак фактично зводиться до фінансової стійкості. По-третє, під впливом традиційно пануючого у вітчизняному науковому дискурсі позитивізму більшість авторів схильні асоціювати фінансову безпеку з вичерпним набором складових [1, с. 58-59], у той час як релятивізм наукового постмодернізму передбачає більш широкий погляд на це поняття, визнаючи певну незавершеність переліку його елементів [5, с. 81].

Результати раніше проведених сесій семантичного аналізу дефініцій свідчать про наявність плюралізму стосовно дескриптору фінансової безпеки держави. Так, досліджувана категорія розкривається різними групами авторів як: збалансованість, стійкість до загроз, здатність та ефективність функціонування національної економічної та фінансової системи; захищеність, забезпеченість фінансовими ресурсами; розширене відтворення та сприяння економічному зростанню; цілісність, єдність фінансової системи; спроможність забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи [6, с. 118]. Аналіз іншої вибірки визначень засвідчив буття таких дескрипторів фінансової безпеки: компонент економічної безпеки держави; здатність запобігати загрозам; стан фінансово-кредитної сфери держави, фінансової, монетарної валютної, банківської, бюджетної та податкової системи; комплекс заходів з фіскальної та монетарної політики; захист державних інтересів у фінансовій сфері [7, с. 25-26]. Узагальнені під назвою

комплексного підходу до визначення поняття «фінансова безпека держави» включають також наступні якісні терміни: захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стає економічне зростання [5, с. 81]. Індуктивний розбір цих та інших корпусів визначень фінансової безпеки держави дозволяє дійти висновку про існування принаймні чотирьох науково-теоретичних підходів до визначення цієї категорії: онтологічного, гносеологічного, праксеологічного та аксіологічного (рис. 1).

Як видно на рис. 1, в рамках онтологічного підходу фінансову безпеку розглядають зі статичних позицій: як стан фінансової системи країни [7, с. 25] або міру (ступінь, рівень) захищеності фінансових інтересів і забезпеченості фінансовими ресурсами [1, с. 56]. Саме цей підхід превалює наразі у науковому дискурсі, що можна пояснити значним емпіричним потенціалом такої концепції: будь-який статичний показник, у тому числі стан чого-небудь, можна виміряти, оцінити, охарактеризувати та спрогнозувати. Проте у випадку браку наочних фінансових фактів (зокрема, через порушення в роботі системи звітності та статистики) надмірна відданість онтологізму робить дослідника безпорадним.

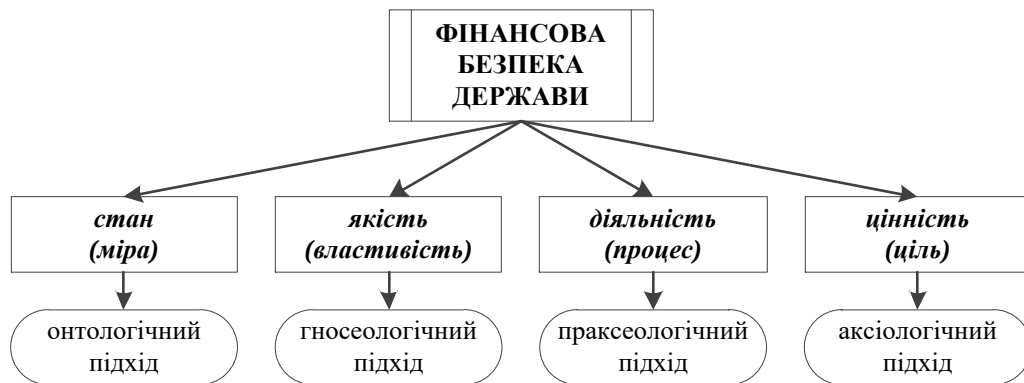

Рис. 1. Науково-теоретичні підходи до визначення поняття «фінансова безпека держави»

Джерело: власна розробка автора

Доволі розповсюдженим є гносеологічний підхід, за яким сутність фінансової безпеки держави розкривається через дескриптори якості (наприклад, щодо фінансових інструментів і послуг, які за належної якості запобігатимуть негативному впливу зовнішніх і внутрішніх чинників [6, с. 118]) або властивості (зокрема, захищеності інтересів держави у фінансовій сфері [4, с. 112]). У такому ракурсі досліджувана категорія набуває ресурсної-функціональної природи, що дозволяє розглядати її з більш прикладної точки зору як підрядну, кількісну, об'єктну матерію, що генерується та споживається внаслідок реалізації господарських процесів. З одного боку, це робить фінансову безпеку держави придатною для механістичної декомпозиції з метою розробки алгоритмів належного державного регулювання фінансової сфери. Втім, з іншої точки зору, гносеологічний підхід, покладаючи в основу суб'єктно-об'єктну взаємодію (в дусі поведінкових фінансів), лишає поза увагою дію та еволюційні трансформації об'єктивних закономірностей фінансових процесів, які не завжди можуть бути зафіксовані в формі суспільних відносин.

Значно меншого поширення набув праксеологічний підхід, представники якого визначають фінансову безпеку з динамічних позицій: як діяльність із захисту фінансових інтересів держави, імплементації заходів фінансової та монетарної політики [7, с. 25-26] або як процес створення належних умов функціонування фінансової системи [1, с. 58]. Генеза такої точки зору пов'язана з новою хвилею популярності австрійської економічної школи з урахуванням постулатів інституційної економіки, що модифікує уявлення про суб'єктивізм у фінансовій поведінці на ірраціональність поведінки індивіда внаслідок розвитку, піднесення та занепаду інститутів. Окремі науковці надають такому підходу синергетичного значення, визначаючи його як прояв нормативно-правового регулювання (синтез фінансів і права) [1, с. 58; 6, с. 118] або ризик-орієнтованого управління (майже традиційний синтез фінансів і ризик-менеджменту) [8, с. 35]. Визначаючи загалом об'єктивність та високий прикладний потенціал такого підходу, варто вказати на загрозу понятійної дифузії категорій власне «фінансова безпека» та «управління фінансовою безпекою», що може генерувати хибні методологічні висновки.

Доцільним є вперше виділити аксіологічний підхід до розкриття сутності фінансової безпеки держави, відповідно до якого досліджувана категорія, концентруючи в собі певний комплекс фінансових інтересів, водночас є самостійною цінністю – найвищою по відношенню до таких інтересів і достатньо універсальною в рамках країни для набуття державного (суспільного) характеру. Хоча здебільшого сучасні дослідники уникають прямого визначення фінансової безпеки держави в рамках аксіологічного підходу, його риси прозирають в більшості тематичних публікацій. Ці постулати можуть набувати форми визнання фінансової безпеки найважливішою [9, с. 245], пріоритетною [1, с. 56] складовою економічної безпеки,

надання їй визначальної ролі у забезпеченні не лише економічної, а й національної безпеки [6, с. 119], визначення її в якості запоруки добробуту держави в цілому [7, с. 32], примату фінансових інтересів над збереженням системи [5, с. 81].

Складно сперечатись з тим фактом, що особливій актуальності питання, пов'язані із забезпеченням фінансової безпеки держави, набувають в кризові періоди, передусім – у часи масштабних катастроф і суспільно-політичних потрясінь, зокрема у воєнний час. Випробування викликами війни проходять не лише публічні інституції, а й окремі особи, тому спроможність, готовність та бажання відстоювати національні інтереси (в тому числі фінансові) визначає не лише фактичний, а й перспективний рівень забезпечення національної безпеки, включно з її складовими, серед яких економічна та фінансова безпека. Це обґрунтовує провідне значення аксіологічного підходу до розуміння сутності досліджуваної категорії в умовах екзистенційних потрясінь, коли вирішальний вплив на ухвалення фінансових рішень індивідуумами, домогосподарствами, підприємствами, установами та організаціями всіх рівнів справляє усвідомлення постійної загрози не лише матеріальному стану, господарській діяльності та системі державного управління, а й життю та здоров'ю значної кількості людей на практично необмеженій території.

Відтак, на думку автора, в контексті воєнних подій та з огляду на комплекс парадигмальних постулатів (підрядність економічній безпеці держави, всеосяжність відносно фінансової та парафінансової сфер, структурний релятивізм) фінансова безпека держави є об'єктивною цінністю, що втілює універсальні фінансові інтереси суспільства та визначає ступінь розвитку фінансової сфери національної економіки. Іншими словами, фінансова безпека має бути кінцевою метою державного регулювання всієї повноти фінансових відносин. Варто зазначити, що, попри свій об'єктивний характер, досліджувана категорія є ідеальною – тобто не може зводитися до абсолюту в практичній площині. Це означає, що управління фінансовою безпекою держави через усі можливі моделі, методи та інструменти не здатне забезпечити досконали, повну, доконану безпеку, а лише тяжіє до максимізації утвердження та захисту національних фінансових інтересів.

Хоча такий погляд на сутність фінансової безпеки держави дотепер не знайшов комплексного висвітлення у фаховій літературі, він не є новим для наукового дискурсу. Схожу позицію посідали представники багатьох магістральних течій економічної науки – від меркантилістів до біхевіористів. Один з провісників політичної економії, схоласт XIV ст. Ніколя Орезм вперше визнав гроші суспільним надбанням і власністю не монарха, а народу, та вказував на загрозу матеріального розшарування та надмірного сеньйоражу (емісійного доходу) для існування держави [10, гл. XXV]. Особливу увагу мислитель приділив проблемі девальвації національної валюти (яка в епоху металевих грошей здійснювалася шляхом зміни їхньої ваги або номіналу), називаючи її аморальною (*лат. malus*) та неприпустимою (*лат. non sunt aliquatenus permittendae*) [10, гл. XVIII]. Його послідовник, видатний польський вчений Миколай Коперник у своєму трактаті «*Monetae cudendae ratio*» (1526), присвяченому прикладним аспектам організації грошового обігу та державних фінансів після польсько-тевтонської війни 1519-1521 рр., вперше визначив забезпечення монетарної безпеки (не називаючи її прямо) одним із найважливіших завдань державної влади, а інфляцію поставив в один ряд з такими загрозами національній безпеці як розбрат, смертність та неврожаї [11, гл. I]. Первинною умовою підтримання ладу в грошовому обігу країни та державних фінансах Коперник називав виважені та одностайні рішення (*лат. unanimi decreto*) колегії досвідчених чиновників (*лат. maturo procerum consilio*) [11, гл. III].

Ці середньовічні ідеї про ціннісну природу фінансової безпеки держави знайшли своє продовження та розвиток у подальших формалізованих течіях економічної думки. Зокрема, камералістська концепція визнавала наявність специфічних інтересів у кожній країні, що змінювалися під час переходу на нову стадію економічного розвитку [1, с. 17]. Засновник класичного напрямку економічної теорії Адам Сміт пов'язував приватний та державний достаток у єдиному національному вимірі та стверджував, що такі паттерни індивідуальної економічної поведінки як ощадливість та доброчесність (*англ. frugality and good conduct*) здатні не лише забезпечити збагачення всієї нації, але й компенсувати фінансові прорахунки уряду (які ототожнюються з незадовільним управлінням фінансовою безпекою держави) [12, с. 280]. Катастрофічні наслідки Першої світової війни та Великої депресії змусили замислитися над більш активною роллю держави в забезпеченні фінансової безпеки, що кристалізувалося в «загальну теорію» Джона Мейнарда Кейнса: згідно з його баченням, рутинним завданням органів влади є підтримання стану «квазіпіднесення» (*англ. quasi-boom*) в економіці, що може бути досягнуто шляхом оптимізації державних видатків [13, с. 322]. Визнаючи важливість фінансових інтересів суспільства для досягнення економічної стабільності після згубних ефектів війни та кризи, Кейнс вбачав найбільш ефективним у процесі забезпечення фінансової безпеки керівний вплив держави (*англ. State will have to exercise a guiding influence*) на характер і масштаби споживання, причому не лише через податкову та процентну політику, а з використанням ширшого набору інструментів [13, с. 378].

«Кейнсіанська революція» та повторне піднесення класичної школи (в формі неокласичного напрямку економічної теорії) впродовж «довгого» XX ст. спровокували широку дискусію щодо місця та ролі держави в підтримці фінансових інтересів суспільства, яка, зрештою, призвела до формалізації самого поняття «фінансова безпека». Зародження теорій поведінкових та інституційних фінансів, їхнє визнання в якості провідних теоретичних концепцій наприкінці 1980-х рр. та подальший синтез неокласичних і кейнсіанських

ідей актуалізували аксіологічний підхід до сутності фінансової безпеки держави та принципів управління нею. Зокрема, пояснюючи піднесення головної загрози економічній та фінансовій стабільності в країні – тіньової економіки, – представник інституціоналізму Ернандо де Сото вказував на несправедливе, а відтак неефективне законодавство як на причину провалу адміністративних зусиль із забезпечення фінансової безпеки держави [1, с. 18]. Нобелівські лауреати 2024 року Дарон Аджемоглу та Джеймс Робінсон, шляхом узагальнення, систематизації та переосмислення попередніх напрацювань нових інституціоналістів, на багатому історичному матеріалі показали, що свідоме усунення більшої частини суспільства від ухвалення політичних рішень («екстрактивні інституції»), нехтування їхніми фінансовими інтересами та подальший наступ на майнові права зрештою призводить до зупинки економічного зростання та занепаду держави. Відтак єдиним правильним шляхом і запорукою, в тому числі, ефективного управління фінансовою безпекою держави є створення умов для якомога ширшого залучення населення до вираження й захисту своїх інтересів у суспільно-політичній площині через розбудову т.зв. «інклюзивних інституцій» [14, гл. 15].

Рецепція цих ідей в українському науковому дискурсі має, здебільшого, еkleктичний характер: окремі дослідники прямо визнають справедливості як інституційної, так і неокласичної та кейнсіанської шкіл стосовно генези загроз економічній та фінансовій безпеці держави на сучасному етапі суспільного розвитку [1, с. 18]. Разом із тим, контекстуальний аналіз тематичних публікацій дозволяє зробити висновок про існування загалом чотирьох сучасних підходів до управління фінансовою безпекою держави: системного, інституційного, процесного та функціонального (табл. 1).

Таблиця 1

Сучасні підходи до управління фінансовою безпекою держави

Підхід	Сутність управління	Суб'єкти управління	Ключовий об'єкт управління
Системний	Система заходів і дій	Система державних органів	Система фінансової безпеки держави
Інституційний	Сукупність органів державної влади	Органи законодавчої та виконавчої влади	Нормативно-правова база
Процесний	Багатоступінний процес, послідовність дій	Міжнародні та національні фінансові регулятори	Діяльність фінансових установ
Функціональний	Функція держави	Уповноважені державою органи влади	Координація політик уповноважених органів

Джерело: складено автором на підставі [1, с. 205-207; 7, с. 26-29; 15, с. 21-22; 16, с. 111;].

Із представлених у табл. 1 найбільшу популярність здобув системний підхід, що розглядає як сукупність елементів не лише управління, а і його суб'єктів та об'єкти. Поширення цього підходу пояснюється універсальністю: кожному аспекту фінансової безпеки відповідає певна підсистема управління ним, а функціональну та ієрархічну архітектуру в такому представленні доволі легко описати та дослідити [8, с. 36]. Однак будь-яка складна система, зазвичай, надто повільно реагує на зміну імперативів зовнішнього середовища та не в змозі протистояти свідомим порушенням через свою передбачуваність – отже, використання системного підходу має супроводжуватися застереженням щодо конкретних обставин часу та місця побудови системи управління фінансовою безпекою держави.

Інституційний підхід загалом був запозичений з юридичної науки, та через економічну перспективу дослідження управління фінансовою безпекою був адаптований наукою про державне управління [16, с. 113]. Його особливістю є вичерпне та узгоджене визначення повноважень та відповідальності, що реалізуються суб'єктами управління в процесі забезпечення фінансової безпеки держави. Недоліками такого підходу, окрім надмірного формалізму, є широкий перелік комплаєнс-ризиків: від конфлікту інтересів між різними інституціями до свідомого відсторонення певних суб'єктів економіки від ухвалення управлінських рішень.

Більш динамічним та гнучким є процесний підхід, в рамках якого управління фінансовою безпекою держави розглядається з позиції ринкових механізмів та заходів з їхнього регулювання – з боку як національних органів влади, так і міжнародних фінансових організацій, які узагальнюють кращі світові практики такого управління та проводять активну роботу з поширення відповідних стандартів. У цьому ж криється й найбільша вразливість такого підходу, оскільки алгоритмізація та стандартизація управлінських процедур, зазвичай, не враховує поведінкові чинники, складно масштабується, несе ризики швидкої бюрократизації та втрати актуальності.

Функціональний підхід у сучасному науковому дискурсі перебуває на стадії теоретичного поглиблення та методологічного розвитку, однак аналіз попередніх досліджень свідчить про наявність властивих йому принципів у тематичній літературі. Так, окремі науковці схильні виділяти ресурсно-функціональний підхід до фінансової безпеки держави, що концентрується на захисті фінансових інтересів різних груп суб'єктів національної економіки шляхом забезпечення їх достатніми фінансовими ресурсами [1, с. 58; 6, с. 118; 17, с. 70]. Не заперечуючи загалом важливості забезпеченості всіх галузей та груп споживачів належними можливостями доступу до ресурсів фінансового ринку, варто вказати, що потреба в фінансуванні є лише одним із можливих фінансових інтересів. Відтак управління фінансовою безпекою держави на засадах функціонального підходу має передбачати стратегічно спрямовану та науково обґрунтовану діяльність з реалізації уповноваженими державою органами відповідних макрофінансових політик (фіскальної, монетарної, макропродуцентської, валютної, боргової тощо). Доцільно зазначити, що запорукою ефективності

управління за цим підходом є високий ступінь координації не лише цілей та завдань різних органів, але й сфер їхньої відповідальності, алгоритму вибору придатних методів управління, інструментального дизайну та комунікаційної активності. Дотримання цих принципів дозволить мінімізувати властиві функціональному підходу ризики надмірної спеціалізації, суперечливості цілей та методів, хибного фокусування.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Результати дослідження дозволили систематизувати теоретичні підходи до визначення сутності фінансової безпеки держави, що включають онтологічний, гносеологічний, праксеологічний та аксіологічний аспекти. Доведено, що в контексті забезпечення безпеки в умовах екзистенційних потрясінь доцільно виходити з аксіологічного підходу, який підкреслює ціннісний характер фінансової безпеки як найвищого пріоритету та стратегічної мети державного регулювання. На основі критичного огляду історичних і сучасних концепцій виокремлено чотири підходи до управління фінансовою безпекою держави: системний, інституційний, процесний та функціональний. Системний підхід забезпечує цілісність, але повільно реагує на кризові виклики; інституційний передбачає чіткий розподіл повноважень, але схильний до бюрократизації; процесний вирізняється ринковою орієнтацією, однак вразливий до надмірної стандартизації; функціональний зосереджується на координації макрополітик, проте вимагає чіткої координації дій різних органів влади.

Отже, в умовах екзистенційних потрясінь, зокрема повномасштабного вторгнення, доцільно розглядати фінансову безпеку держави як об'єктивну цінність, що втілює універсальні фінансові інтереси суспільства та визначає ступінь розвитку фінансової сфери національної економіки. Ґрунтуючись на функціональному підході до управління нею варто поєднувати реалізацію уповноваженими органами своїх макрофінансових політик із забезпеченням координації цілей, методів, інструментів і комунікацій. Подальші дослідження мають бути сфокусованими на формуванні індикаторної бази фінансової безпеки держави та моделюванні антикризових заходів реагування уповноважених органів на виклики мінливого суспільно-політичного середовища.

Література

1. Варналій З. С. Економічна безпекологія: сутність, особливості України в добу сучасних викликів та загроз : монографія. К.: Знання України, 2025. 358 с.
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Автореферати дисертацій. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ARD_EX&P21DBN=ARD&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ARD_EX&P21DBN=ARD&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID= (дата звернення: 11.01.2025).) (дата звернення: 11.01.2025).
3. Давиденко Н. М. Фінансова безпека аграрних підприємств у системі корпоративного управління. *Економіка АПК*. 2013. № 5. С. 58-62.
4. Коваленко В. В., Мацедонська Н. В. Сутність фінансової безпеки домогосподарств та напрями її забезпечення. *Економічний простір*. 2021. № 167. С. 111-114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/167-20>.
5. Біляк Ю. В. Систематизація наукових поглядів на сутність фінансової безпеки. *Економіка та держава*. 2020. № 8. С. 78-82. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.8.78>.
6. Семенов А. Ю., Хомутенко А. В., Барвінок В. Ю. Сутність та значення фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2018. Вип. 29. Ч. 2. С. 117-120.
7. Economic and financial security of the state: international aspect: Monograph. / Ed. by Doctor of Economic Sciences, Prof. N. Davydenko. Nuremberg: SWG imex GmbH, 2023. 382 p.
8. Зачосова Н. В. Поняття фінансової безпеки як наукової та управлінської категорії у взаємозв'язку з дефініціями виклику, небезпеки, загрози і ризику. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2019. № 2. С. 34-40. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2019-2-34-40>.
9. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. К.: УБС НБУ, 2014. Т. 1. 831 с.
10. Oresmius, N. Tractatus de origine, natura, iure et mutationibus monetarum (1355). Bibliotheca Augustana. URL: https://www.tha.de/~harsch/Chronologia/Lspost14/Oresme/ore_mon0.html (дата звернення: 12.05.2025).
11. Copernicus, N. Monetae cudendae ratio (1526). IntraText Library. URL: <https://www.intratext.com/IXT/LAT0488/> (дата звернення: 13.05.2025).
12. Smith, A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (1789). The Robinson Rojas Archive. 785 p. URL: <https://www.rrojasdatabank.info/Wealth-Nations.pdf> (дата звернення: 13.05.2025).
13. Keynes, J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money (1936). History of Economic Thought Website. URL: <http://www.hetwebsite.net/het/texts/keynes/gt/gtcont.htm> (дата звернення: 12.05.2025).
14. Acemoglu, D., Robinson, J. A. Why nations fail : the origins of power, prosperity, and poverty. 1st ed. New York: Crown Publishers, 2012. 544 p.

15. Носань Н. С. Системний підхід до управління фінансовою безпекою держави. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Т. 30(69). № 4. С. 19-24. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-29>.
16. Штанцель С. Інституційні основи публічного управління фінансовою безпекою держави в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. Вип. 2(74). С. 108-113. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2\(74\)-17](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-17)
17. Нікольчук Ю. М. Фінансова безпека регіону як ключовий компонент фінансової безпеки держави. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 2. С. 69-73.

References

1. Varnalii Z. S. (2025) *Ekonomichna bezpekolohiia: sutnist, osoblyvosti Ukrainy v dobu suchasnykh vyklykiv ta zahroz* [Economic security: essence, features of Ukraine in the era of modern challenges and threats]. Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
2. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine (2025), Dissertations abstracts, available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ARD_EX&P21DBN=ARD&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=.
3. Davydenko N. M. (2013) Finansova bezpeka ahrarnykh pidpriemstv u systemi korporatyvnoho upravlinnia [Financial security of agricultural enterprises in the corporate governance system]. *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 58-62.
4. Kovalenko V. V., Matsedonska N. V. (2021) Sutnist finansovoi bezpeky domohospodarstv ta napriamy yii zabezpechennia [The essence of financial security of households and directions of its provision]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 167, pp. 111-114.
5. Biliak Yu. V. (2020) Systematyzatsiia naukovykh pohliadiv na sutnist finansovoi bezpeky [Systematization of scientific views on the essence of financial security]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 8, pp. 78-82.
6. Semenoh A. Yu., Khomutenko A. V., Barvinok V. Yu. (2018) Sutnist ta znachennia finansovoi bezpeky derzhavy [The essence and value of state financial safety]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Economic Sciences»*, vol. 2, no. 29, pp. 117-120.
7. *Economic and financial security of the state: international aspect*: Monograph. / Ed. by Doctor of Economic Sciences, Prof. N. Davydenko. Nuremberg: SWG imex GmbH, 2023. 382 p.
8. Zachosova N. V. (2019) Poniattia finansovoi bezpeky yak naukovoї ta upravlinskoї katehorii u vzaiemozviazku z definitsiiami vyklyku, nebezpeky, zahrozy i ryzyku [The concept of financial security as a scientific and managerial category in relation to the definitions of challenge, danger, threat and risk]. *Bulletin of the Cherkasy University. Economic Sciences*, no. 2, pp. 34-40.
9. Baranovskyi O. I. (2014) *Filosofiia bezpeky* [Philosophy of security]. Vol. 1. UBS NBU. Kyiv, Ukraine.
10. Oresmius, N. (1355) *Tractatus de origine, natura, iure et mutationibus monetarum*. Bibliotheca Augustana, available at: https://www.tha.de/~harsch/Chronologia/Lspost14/Oresme/ore_mon0.html.
11. Copernicus, N. (1526) *Monetae cudendae ratio*. IntraText Library, available at: <https://www.intratext.com/IXT/LAT0488/>.
12. Smith, A. (1789) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. The Robinson Rojas Archive, available at: <https://www.rrojasdatabank.info/Wealth-Nations.pdf>.
13. Keynes, J. M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*. History of Economic Thought Website, available at: <http://www.hetwebsite.net/het/texts/keynes/gt/gtcont.htm>.
14. Acemoglu, D., Robinson, J. A. (2012) *Why nations fail : the origins of power, prosperity, and poverty*. 1st ed. Crown Publishers, New York, USA.
15. Nosan N. S. (2019) Systemnyi pidkhid do upravlinnia finansovoiu bezpekoiu derzhavy [System approach to state financial security management]. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Economy and Management*, vol. 30 (69), no. 4, pp. 19-24.
16. Shtantsel S. (2024) Instytutsiini osnovy publichnoho upravlinnia finansovoiu bezpekoiu derzhavy v Ukraini [Institutional foundations of public management of state financial security in Ukraine]. *Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. Political Sciences and Public Management*, no. 2 (74), pp. 108-113.
17. Nikolchuk Yu. M. (2018) Finansova bezpeka rehionu yak kliuchovyї komponent finansovoi bezpeky derzhavy [Financial safety of the region as a key component of financial security of the state]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, no. 2, pp. 69-73.